

Onder landbouwers neemt de waterkoorts toe: ‘Nog zo’n maand en we staan in de Sahara’



Dijkwachter Peter Teunissen haalt een schotbalk op. Beeld © Eric de Mildt

Eén periode van droogte, en de aangelegde buffer na een kletsnat jaar is alweer verdwenen. Onder landbouwers neemt de waterkoorts toe. ‘Ik heb al boeren net niet zien wenen.’

MICHEL MARTIN 17 mei 2022, 18:45

“Normaal klotst het water hier zoetjes aan over de rand”, zegt Peter Teunissen (59). We staan aan de klepstuw in Stene-dorp, vlak bij Oostende. Het is de laatste halte vooraleer het zoetwater uit de Middenkustpolder in de zoute Noordzee stroomt, en onherroepelijk verloren is. Hij tikt met een bezorgde blik op een scherm in de controlecabine. “Vijf centimeter onder het gewenste peil. En het is pas mei.”

Teunissen is sinds 2007 de ‘dijkwachter’ van dit poldergebied, en beheert zorgvuldig het waterpeil van zo’n 600 kilometer aan sloten en beken. Via waternemingen kan hij de

polder laten vollopen vanuit hoger gelegen waterlopen, of net leegpompen. Tientallen stuwen, een soort afdammingen, laten dan weer toe om het water op de juiste plaats vast te houden waar dat nodig is. Hier betekent dat vooral: de landbouw ondersteunen.

Met de ogen dicht gidst Teunissen ons doorheen het agrarische gebied met een aftandse Land Rover, over de Snaaskerkepolder en langs de Moerdijk. “Het is de job van mijn leven”, zegt hij, maar het draaiboek is grondig door elkaar geschud. Ooit lag de focus in poldergebied op het droogleggen van natte gronden, en dus het afvoeren van water.

“Dit jaar heb ik de eerste stuw midden februari al opgetrokken, vroeger was dat begin april”, zegt hij. Een gok, die bij hevige regenval helemaal verkeerd zou kunnen uitdraaien. “Maar mijn gevoel zei dat het opnieuw erg droog zou kunnen worden”, zegt Teunissen.

C-WOORD

Zijn gevoel is correct gebleken. Een lange periode van droogte teistert al voor de vijfde keer in zes jaar tijd alles wat probeert te groeien. Op de droogtekaarten kleurt meer dan de helft van Vlaanderen al donkerbruin, ‘uiterst droog’ dus. Ongeveer twee derde van de 150 Vlaamse meetpunten tekende begin mei lage tot extreem lage grondwaterstanden op voor de tijd van het jaar.



Het is hopen op een spat regen, maar Buienradar draait wel vaker op een ontgoocheling uit. Beeld © Eric de Mildt

In heel wat kwetsbare waterlopen is al een captatieverbod afgekondigd, ook in West-Vlaanderen gebeurde dat op maandag. Dat betekent dat er geen water meer mag worden opgepompt om bijvoorbeeld akkers water te geven.

Het poldergebied blijft voorlopig buiten schot, maar landbouwer Luc Bouten heeft er geen goed oog op. Hij wijst in de lucht, naar een fictieve neerslagwolk. “Soms zie je ze komen, maar waaien ze voorbij. Of je ziet ze verdwijnen terwijl je erop staat te kijken.” Zo ook met de blauwe balkjes op Buienradar. “Gisteren stond er nog twaalf millimeter op dinsdag, nu nog nul”, zegt Teunissen.

We staan naast het tarweveld van Hendrik Vandamme (57), voorzitter van het Algemeen Boerensyndicaat en een zwaargewicht in deze streek - qua stem, niet qua hectares. Hij komt aangetuift met de tractor, en schudt meteen de doemberichten over de droogte van zich af. “Een droog jaar is een graanjaar, zeggen we in de polders.” Een welklinkende boerenleuze, die de huidige realiteit wel heel rooskleurig benadert.

Zijn tarwe zit goed diep in de zware kleigrond geworteld, maar de diepe barsten in de bodem tonen dat het kurkdroog is. Nochtans is het *money time*. De aar is in een staat van ontluiking, de groeispuurt van de korrels binnenin is ingezet. “Elke druppel die de komende weken niet valt, scheelt in de opbrengst”, beseft hij, ook al omdat regen nodig is om de kunstmest zijn werk te laten doen. Het droogterecordjaar 1976, Vandamme was toen 12, komt wel erg dichtbij. Ook toen was het geen ‘graanjaar’.

Ook andere gewassen hebben hun kritieke punten. Is er voor de bloemkolen geen vocht aanwezig voor de vorming van de kool, is de oogst vergald of simpelweg niet ‘winkelklaar’. “Ik heb al boeren net niet zien wenen omdat ze daardoor hun bloemkolen moesten onderploegen”, zegt Vandamme. Huilen doen ze hier niet rap.

Aan water nochtans geen gebrek. Een polder wordt gekenmerkt door een hoger peil in de zomer, en dankzij de stuw is de sloot langs het veld van Vandamme rijkelijk gevuld met het blauwe goud. Het water dat via de oever of drainagebuizen opnieuw de grondwatertafel aansterkt, heeft hier meer dan één functie. Voldoende druk van het zoete water houdt de zoute kwel in de diepte. Komt de verzilting te fel naar boven, dan lonkt onomkeerbare schade voor landbouw en natuur.

Door de toenemende vraag naar water zijn sinds 2018 de streefpeilen zowel 's winters als 's zomers al met minstens 10 cm verhoogd. Toch blijkt die buffer nu al erg fragiel door de aanhoudende droogte. “De autopsie moet het nog definitief uitwijzen, maar in de buurt van Slijpe is wellicht een rund gestorven na het drinken van te zout water”, zegt Teunissen. In het beekwater werd nadien meer dan 30.000 microsiemens gemeten, ongeveer de zoutwaarde van zeewater. “Vanaf 6.000 microsiemens kan je spreken van een impact op het drinkwater voor de veeteelt, vanaf 10.000 op de gewassen.”



Landbouwer Hendrik Vandamme toont zijn aar.Beeld © Eric de Mildt

PEILGESTUURD DRAINEREN

Elke streek heeft zo haar eigen ontweningsverschijnselen, afhankelijk van bodemsamenstelling, reliëf of wateraanvoer. De grote constante in Vlaanderen is intussen welbekend: we weten het water niet vast te houden. De toenemende verhardingsgraad, een uitgebreid rioleringsnet, de vele drainagebuizen onder akkers, allemaal spelen ze een belangrijke rol in dat verhaal. Zo'n 60 procent van het zoetwater via regen of rivieren stroomt ongebruikt naar zee.

We zitten vast in een reactieve toestand, zegt Sarah Garré, onderzoekster bij het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO). “Er wordt volop geïrrigeerd op de akkers, en zeker nu er een captatieverbod dreigt”, merkt ze. Heel wat landbouwers hebben de voorbije jaren een haspel aangekocht, waarmee ze water uit een sloot of beek naar een sproeikanon pompen. Maar dat is een visie op korte termijn en bovendien haalt het de waterhuishouding verder onderuit. Bij die berekening verdampt namelijk 30 procent van het water al aan het oppervlak.

Volgens Garré moet er veel meer gekeken worden naar proactieve maatregelen. Droogte- of zouttolerante gewassen, de grond minder omploegen en verrijking met koolstof zijn een deel van de oplossing. Vooral infrastructuur om de verspilling van water tegen te gaan, is echter broodnodig. Stuwtsjes in grachten of bufferbekens die het water vastpinnen waar het valt, bijvoorbeeld.

De klassieke drainagesystemen blijven een grote verliespost. Bedoeld om akkers te draineren voor de veldwerkzaamheden in de natte wintermaanden, maar ook nadien vloeit het water weg vanaf een verzadigingspunt. “Zo verliezen we eigenlijk continu kostbaar water”, zegt Garré.

In Bocholt, het andere uiterste van Vlaanderen, troepen een twintigtal gegadigden samen op het perceel van Gerard Vangerven (54). Straks komt er mais, maar eerst trekt een gigantische machine diepe sleuven in de zanderige bodem. Het klassieke drainagesysteem wordt omgevormd naar een peilgestuurd systeem.

“Het werkt als een stop in een bad”, vertelt Steve Meuris, die vanuit de vzw Boeren natuur Vlaanderen de infosessie organiseert. Wil Vangerven veldwerkzaamheden uitvoeren, dan kan hij de stop eruittrekken en water in de sloot laten vloeien. Nadien gaat de stop er weer in, en krijgt de grondwatertafel de kans om opnieuw aan te vullen. Daarnaast zijn er stuwtsjes in de sloot geplaatst die het kalkrijke Maaswater op peil kunnen houden, zodat het via een systeem van subirrigatie weer in de bodem vloeit.

Die manier van werken komt ook nabijgelegen akkers of natuurgebieden ten goede, weet Tom Coussement (Bodemkundige Dienst van België). “Tot 100 meter buiten het perceel zien we positieve effecten op de waterhuishouding.” En, voor de boer nog belangrijker, de portemonnee vaart er wel bij. Berekeningen op proefvelden tonen een winst van 100 à 150 euro per hectare, afhankelijk van teelt tot teelt kan het zelfs hoger oplopen.

In 2018 vormde Vangerven al een eerste perceel om, en dat bleek achteraf gezien een uitstekende investering. “Zelfs in 2020, tijdens die extreme periode van droogte en hitte, stond mijn mais mooi groen”, zegt hij met een grote glimlach.

WILDE WESTEN

In een wereld waar iedereen naar elkaar kijkt, bestaat er geen betere reclame dan een concurrent die grotere, groenere gewassen op de akker heeft staan. Meuris heeft genoeg rond de keukentafel gezeten om landbouwers te overtuigen van de voordelen. “Zeker bij de oudere generaties is lang niet iedereen mee in dit verhaal.”

‘Dankzij’ de droogte zijn de geesten wel beginnen rijpen, voelt Meuris. Dat blijkt ook uit cijfers van het ILVO. In de periode 2018-2020 investeerden Vlaamse land- en tuinbouwers ruim 70 miljoen euro in infrastructuur voor wateropslag en waterbesparing. In de periode 2015-2017 ging het om 40 miljoen euro.

Maar het blijft dus onvoldoende. De aangevulde reserves na een kletsnat 2021 zijn in een fractie weggewist, en de periodes van droogte (en extreme neerslag) zijn er om te blijven. Terug in de Middenkustpolder heeft Teunissen dit jaar zo al 120 miljoen liter water extra uit het kanaal Plassendale-Nieuwpoort moeten halen voor irrigatie.



Dijkwachter Peter Teunissen moest dit jaar al 120 miljoen liter water extra uit het kanaal Plassendale-Nieuwpoort halen voor irrigatie. Beeld © Eric de Mildt

De wielertoeristen zwoegen over het jaagpad, zonder te beseffen dat ze langs het kloppende hart van deze streek fietsen. Het verbruik wordt pas tastbaar als Teunissen ons naar de waterneming aan de Moerdijk brengt. Die staat al op dat moment tien dagen open. Kubieke liter na kubieke liter stroomt in een mum van tijd de polder in, maar het peil bleef al die dagen onbeweeglijk, toont het logboek. “Is dat problematisch?”, stelt Teunissen zelf de vraag. “Wellicht.”

Zijn toon verraadt een zekere spanning, die met de dag groter wordt. Het captatieverbod uit 2018 zorgde voor een draai van 180 graden. Was hij voordien Moses, die het water de richting van de dorstige landbouwer uitstuurde, dan moest hij plots gendarme spelen. “Als ik zeg dat ze niet mogen beregenen, dan zit ik rechtstreeks aan hun centen”, zegt Teunissen. “Er zijn toen bedreigingen geuit, ja.”

Het “Wilde Westen van vijf jaar geleden” - de waterkanonnen werden gewoon 's nachts bovengehaald en tractoren stonden van heinde en verre in de rij om water te tappen uit de beken - loert nog steeds om de hoek. “Er zijn er nog steeds die niet weten dat je een vergunning moet aanvragen om te beregenen”, zegt Teunissen. “Niet willen weten”, corrigeert hij zichzelf.

Handhaving blijft een moeilijk verhaal, zelfs wanneer het er vingerdik op ligt. Teunissen vertelt over een boer die recent twee vrachtwagens aarde liet aanrijden om de gracht op eigen houtje af te dammen, waardoor de boer verderop droog kwam te staan. Eigen-perceel-eerst-denken dat uiteindelijk niet beboet werd. De politie besloot de lieve vrede te bewaren.

Een dag na onze rondrit zal Teunissen nog een foto van een nieuwe afdamming sturen: ‘Grachten worden leeggetrokken en landbouwers bekvechten over water. (...) Dit belooft niet veel goeds.’

BUREAUCRATIE

Een beter waterbeheer kan alleen via samenwerking, onder boeren maar ook met industrie en overheid. Net daar lijkt het schoentje te wringen. ‘Stop de waanzin’, de borden die het stikstofarrest aanklagen zie je hier overal langs de baan. Onder het maaiveld schuilt veel boosheid, niet meteen de beste basis voor dialoog.

“Het wordt allemaal veel te ambtelijk benaderd, zeker in het stikstofarrest is voor het sociaal-economische weinig oog”, verwoordt Hendrik Vandamme een gevoel dat bij heel wat landbouwers leeft: de ‘bureaucratie’ legt almaar strengere regels op, maar staat zelf niet met de voeten in de kleigrond. Hij verwijst naar een conceptnota in Brussel, die de bevoegdheden van lokale waterbeheerders zoals in de polders dreigt uit te hollen. “Terwijl de opgebouwde terreinkennis cruciaal is. Je staat best letterlijk naast de beek.”

Ook landbouwer Gilbert Mortier kan een zucht niet onderdrukken. “Er wordt altijd maar naar de boeren gekeken, ook nu weer met de droogte. Terwijl wij de zwakste schakel

zijn.” Hij hekelt onder meer werven in de stad die duizenden liters grondwater wegpompen, en laat ook een filmpje uit de zomer van 2020 zien. De beelden tonen geopende sluizen in Oostende, in een periode van droogte. “Al dat kostbare water zomaar ‘t zjigat in, terwijl wij ons aan een captatieverbod moesten houden.”



Gilbert Mortier graaft een spruitenplantje uit de aarde. In een jong stadium hebben de planten vocht nodig om op te komen. Beeld © Eric de Mildt

“Daar zit het grote probleem: de verschillende administraties leven naast elkaar”, zegt Mortier, al is hij zelf natuurlijk evengoed deel van die inertie. De polder marcheert naar wens, “en wat goed werkt, daar blijf je van af”.

Hij staat erop dat we nog even zijn vers geplante spruiten gaan bezichtigen, vooraleer we richting de stad rijden. Hij trekt er een plantje uit de grond en proeft met zijn vingers van de aarde die net onder het oppervlak verscholen zit. “Zie, nog goed vochtig. Al dat beregenen is ook een beetje een modeverschijnsel bij de jonge gasten.”

Hij zal het verschillende keren benadrukken: het weer is zijn minste zorg. Bij de koffie - ook daar staat hij op - kan zijn vrouw Anny echter een glimlach niet onderdrukken. “Tuurlijk houdt het ons wakker.” Als bewijs haalt ze een notitieschriftje tevoorschijn, de neerslaghoeveelheden worden er meticuleus in bijgehouden.

‘11 mei: 1 liter (per m², MIM)’, is het laatste, schrale wapenfeit. Mortier zucht: “Die liter was al weg nog voor hij de grond raakte. Als dat nog een maand duurt, staan we hier in de Sahara.”